

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG
1201
.A24

Univ. of Mich.

NOV 18 1988

Current Serials

НАШ ЈЕЗИК

XXVII/5

**БЕОГРАД
1988.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 5 (1986)

САДРЖАЈ

Наука о српском језику код Срба у другој половини XIX века (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	295
Епистоларни стил Вука Караџића (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	324
Опсервације о варирању компаративних облика (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	332
Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне норме (II)	337
 Д и с к у с и ј а	
О транскрипцији арбанашких (албанских) имена (ДРАГУТИН МИЋОВИЋ)	363
гистар	366

ПРИЛОЗИ ДОПУЊАВАЊУ И ОСАВРЕМЕЊИВАЊУ НАШЕ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ (II)

Настављамо обраду правописне проблематике без нашег изненада пре-минулог колеге проф. др Јована Кашића, чија је прерана смрт тежак губитак за нашу науку и њене програме. Први дио, посвећен писању страних имена, објављен је у Борби 8—11. I 1987, у Нашем језику и у Летопису Матице српске, док су овога пута на реду питања употребе великог слова. У разматрању проблематике и формулисању оцјена судјеловали су др Павле Ивић, др Јован Јерковић, др Бранислав Остојић, др Асим Пецо, др Митар Пешкан, др Мато Пижурица и др Живојин Станојчић, консултативно и др Јосип Баотић, др Мелида Караџа-Гарић и др Милан Шипка.

Узимајући као основу Правопис из 1960. године (Прав. 1960), ослањали смо се и на елаборацију у оквиру одговарајућег пројекта у БиХ, где је питања употребе великог слова веома добро обрадио М. Шипка; и овом приликом служили смо се и Правописним приручником В. Анића и Ј. Силића (Згб. 1986, скраћ. А—С), као и појединим другим обрадама ове проблематике.

ПИТАЊА УПОТРЕБЕ ВЕЛИКОГ СЛОВА

48. У односу на раније наше правописне норме (Белићеву и Боранићеву), Прав. 1960 је донекле смањило и ограничило употребу великог слова. То се огледа у неколико нормативних посгупака:

- ограничена је употреба великог слова из поштовања;
- у сложеним називима састављеним од општих, описних ријечи великим словом најчешће се пише само прва ријеч у називу (изузев у именима села, градова, држава, федералних јединица сазвјезђа);
- није прописано велико слово у називима управних, административних подручја и називима догађаја и збивања.

То је оправдано као начелна тежња, јер велика слова донекле оптерећују текст. Њихова претјерана употреба смањује прегледност текста и уочљивост главних функција великих слова: да означе почетак реченице (реченичне цјелине) и да обиљеже стварна властита имена као ријечи посебног карактера. Није без значаја ни чињеница да велика слова успоравају писање.

Умјерена употреба великих слова треба и даље да буде тежња нашег правописа, па ни у овоме ни у низу других ставова не треба напуштати основе правописне норме из 1960. године. Ипак је у неким појединостима оправдано дорадити или поправити одредбе Прав. 1960 и кад су у питању велика слова, и даље се држећи начела да треба ићи не на манирску, формалну и пригодну, манифестациону него на функционалну употребу великог слова, условљену посебном језичком природом ријечи и израза и потребом да се то обиљежи.

49. Прије свега, у смјеру ограничавања употребе великог слова може се у неким случајевима поћи и даље од Прав. 1960. С друге стране, нека прописана ограничења примјене великих слова сукобила су се са основним законитостима њихове употребе и са разумљивом тежњом аутора да великим словом обиљеже оно што осјећају као посебно име, другим ријечима — да обиљеже како неки назив не дају као своју слободну, описну, информативну формулацију, него као већ створено и преузето посебно име нечега. Тако је настао извјестан број спорних питања, а за неке случајеве може се рећи да се донекле створила и обичајна норма мимо прописа Прав. 1960; то би вјероватно и јаче долазило до изражаја да нема лекторских интервенција, а и невољног приклањања аутора правописним одредбама, и кад их не сматрају оправданим.

50. Доста недоумица и колебања у правопису великог слова проистиче из саме природе изражајне материје. Властита имена нису у језику строго и јасно одвојена од општих, описних (апелативних) ријечи, него постоје и прелазни типови, примјери који дијелом имају карактер описног назива, а дијелом властитог имена.

Поред главних, традиционалних категорија властитих имена (појединачна имена — лична и географска, а онда и колективна — презимена, етноними, имена становника), и разна друга именовања добијају у већој или мањој мјери карактер властитих имена. Ту се, прије свега, могу разликовати:

— имена која се надијевају, дају коме или чему, утврђују неким поступком (нпр. имена улица, установа, одликовања, ауторских дјела);

— имена која настају у спонтаном изразу, примјеном неких изражајних образаца или промјеном карактера, начина употребе, у извјесној мјери и обличким издвајањем првобитних описних назива.

Ово друго је често поступан процес, у којему поједини називи у неједнакој мјери губе карактер слободних описних назива и добијају одлике посебних, властитих имена.

51. Карактер властитог имена, а с тим и тежња и склоност употреби великог слова, јаче долазе до изражаја у оваквим примјерима:

a. Ако је назив недовољно погодан, неиндикативан, неспримјерен да служи као нормална описна, информативна формулација; нпр. за ПУНСКЕ РАТОВЕ нормални описни назив био би „римско-картагински ратови“, а некадашња ДРАВСКА БАНОВИНА није била више „дравска“ (везана за порјечје Драве) него „савска“. Поготово су информативно неадекватни симболични називи, типа РАТ ДВИЈУ РУЖА или НЕВЕСИЊСКА ПУШКА, што их приближава категорији властитих имена.

b. Ако је назив добио један од главних облика својствених властитим именима, а то су *именички* и *придјевско-именички*; ово друго подразумијева и случајеве са редним бројевима (нпр. ПРВИ УСТАНАК, ПЕТА ОФАНЗИВА), који само по облику спадају у придјевске ријечи. На примјер, више се осјећају као имена изрази СРЕМСКИ САНЦАК, БАЛКАНСКИ РАТ, БОРОДИНСКА БИТКА, него САНЦАК, СРЕМ, РАТ БАЛКАНСКИХ ЗЕМАЉА, БИТКА КОД (СЕЛА) БОРОДИНА.

c. Ако је појам под датим називом довољно познат (уопште, или бар у професионалним срединама и образовним круговима којима се текст првенствено намјењује), тако да се, упркос лаконичности, непотпуној информативности и одсуству контекста који га појашњава, тачно схвата на што се мисли. На примјер, тачно ће се разумјети називи СЕЉАЧКА БУНА, ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА, ИГМАНСКИ МАРШ, СРЕМСКИ ФРОНТ, КОСОВСКА БИТКА, ПРВИ УСТАНАК (иако су самом формулацијом имена недовољно одређени), јер су то збивања и догађаји познати под тим именима.

52. На уређену и у потребној мјери уједначену примјену може рачунати само правописна норма заснована на ономе што уочавају шири кругови људи који утичу на уобличавање јавне ријечи, а прије свега они језички посленици које професија нагони да размишљају о правописним питањима, не само ради сопственог исправног писања него и зато да би могли квалификовано поправљати туђе текстове и учити друге правопису; а то су прије свега наставници српскохрватског језика и лектори, језички редактори јавних текстова. Било би врло важно за нормирање испитати анкетом преовлађујуће опредјељење тих стручњака практичара кад су у питању отворени правописни проблеми.

У сваком случају, за оцјене које формулишемо сматрамо да су подложне анкетним провјерама и подложне поправкама и утаничивањима у даљој стручној обради, поготово у оним појединостима гдје би анкета показала да не наилазе на довољну подршку. Увид у преовлађујуће склоности и опредјељења језичких практичара био би важан елеменат и путоказ за коначно нормирање ако се створе услови за договорно утврђивање правописне нормe на цјелом нашем језичком подручју.

Напомена. И нама су биле врло корисне неке ограничене пробне анкете које смо спровели (са неким групама средњошколских наставника и у секцији новосадских лектора, којима срдачно захваљујемо на одзиву). Иако у одговорима долази до изражаја и сама навикнутост на поштовање постојећег правописа, по правилу наилазе на преовлађујућу подршку реално замишљене иновације.

Ограничићемо разматрање на нека отворена питања, било да се одредбе Прав. 1960 изричито оспоравају, било да их је сама спонтана пракса учинила спорним или открила њихову недовољну разрађеност. Посебно ћемо имати у виду она питања у којима приручник А—С доноси иновације у односу на Прав. 1960, јер треба оцијенити до које се мјере може ићи у сусрет тој ревизији.

Сложени просторни називи

53. Под просторним називима подразумевамо и имена географских регија и просторних (у дводимензионалном смислу) облика, и имена држава и њихових дијелова, и називе разних подручја (савремених и историјских), без обзира на то у које су сврхе и на који начин у неком простору идентификоване поједине просторне јединице (поред управно-политичких, постоје нпр. и војне области и зоне, геоботаничка подручја — према биљном свијету, затим привредна подручја — уопште или у односу на поједине дјелатности и сл.).

Ако имају карактер властитог имена, вишечлани просторни називи пишу се двојачко: или свим почетним великим словима (свака ријеч у називу, изузев предлога и везника), или једним великим словом (само прва ријеч у нормалном реду саставница, разумије се — и оне ријечи које су и саме за себе властита имена).

54.а. Први начин, сва велика слова, добија смисао истицања официјелности и стандардности имена, и примијењен је у Прав. 1960 на званична имена држава и наших федералних јединица, из чега данас слиједи нпр.: *Социјалистичка Федеративна Република Југославија*, *Сједињене Америчке Државе*, *Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово*, *Социјалистичка Република Словенија* (аналогно и *Украјинска Совјетска Социјалистичка Република* итд.). Треба задржати то правило, не ширећи га на друге типове просторних назива.

Напомена. С обзиром на разноликост федеративних система у свијету, не треба сматрати грешком ни ако се име неке федералне јединице напише једним великим словом, нпр. у Аустралији *Територија(а) главног града* или *Сјеверна територија*.

б. Свим великим словима пишу се и скраћена или краћа имена држава: *Сједињене Државе*, *Државе* (и ово друго среће се у преводној литератури); *Совјетски Савез*, *Савез*; *Уједињено Краљевство*.

с. Споран је лингвистички карактер ријечи *р е п у б л и к а* у именима ДАН РЕПУБЛИКЕ, ТРГ РЕПУБЛИКЕ, је ли она овдје у служби назива земље или пак опште типолошке именице, те означава тип друштвеног уређења, супротан монархији. Сагласно овом другом схватању, било би писање *Дан републике, Трг републике* (а не *Трг Републике, Дан Републике*, као што је у Прав. 1960).

д. Такође је споран лингвистички карактер ријечи РЕПУБЛИКА и ПОКРАЈИНА кад се примијене умјесто имена које наше републике или покрајине, као и ријечи ФЕДЕРАЦИЈА кад је ријеч о југословенској држави и југословенском друштвеном систему. Схватајући то као скраћивање (одн. скраћивање и модификацију) сложеног имена, а полазећи од начела да се и скраћена имена пишу великим словима, поједини аутори и лектори пишу наведене ријечи почетним великим словом; ослонац налазе у правописној одредби за претходни случај („Дан Републике“), а такво схватање има заговорника и међу лингвистима.

По другом схватању, међутим, таква употреба ријечи РЕПУБЛИКА и ПОКРАЈИНА не значи скраћено властито име него употребу опште ријечи (термина) умјесто имена, а ни ФЕДЕРАЦИЈА није друго име Југославије него ознака типа уређења (федеративни систем), дјелокруга и нивоа власти (федерални органи, федералне власти) и сл. У складу с тим честа колебања и недоумице око начина писања ових ријечи могле би се ријешити правилом да се редовно пишу малим словима, као што се пише земља умјесто Југославија („у земљи и иностранству“) или град умјесто његовог имена („комуналне службе града“). На примјер: *буџет федерације* (схваћено као дио друштвеног буџета који је у надлежности федералних служби); *Сав(ј)ет федерације* (на федералном, савезном нивоу); *однос покрајина, републике и федерације; ставови једне и друге републике; с подручја сусједне републике; република и об(ј)е покрајине; пословање се проширило и изван оквира покрајине; подаци о подручју покрајине и републике у ц(ј)елини.*

Напомена. Пожељна би за ово и претходно питање била анкетна провјера, јер нема потребе да се у овоме иде мимо преовлађујуће склоности и одређења ширег круга људи упућених у правопис.

55. Поред официјелних, стандарних имена земаља, постоје и друкчија именована, која бисмо могли назвати неправим или примијењеним именима. Начелно је питање онда треба ли их писати као и права имена, тј. свим почетним великим словима, или пак само једним великим словом, као што се пише већина типова сложених властитих имена. Може се дати предност овом другом начину, у духу опште тежње умјереној употреби великих слова.

а. За историјске државе често се стварају слободно састављени описни називи, али они стичу донекле карактер властитих име-

на кад постану обични и уђу у систем именовања држава, поготово ако добију устаљен облик. Писање свим великим словима ипак не би било у складу с неофицијелним називом, па је оправдана тежња која се запажа у изражајној пракси да се овакви називи збијежавају једним великим словом: *Византијско (Бизантско) царство, Источно римско (Источноримско) царство, Франачка држава, Хабсбуршка монархија, Двојна монархија, Аустроугарска царељина, Турска царељина, Турско царство, Османска империја* итд. (назив често варира и у истом тексту, из стилистичких разлога).

Ако се називи сличног склопа јављају само као слободне стилизационе замјене правих имена (било историјских било савремених), треба их писати малим словима, нпр.: *односи са црногорском кнежевином, након настанка југословенске краљевине и сл.*

b. Сличан проблем намећу и фигуративни или симболични називи кад се узимају умјесто имена земаља. Ако су то познати и устаљенији називи појединих земаља, оправдано их је писати једним великим словом: *Земља излазећег сунца, Земља хиљаду (тисућу) језера*. Оправдано је писати и: *Британско острво, Британски оток* (или скраћено: *Острво, Оток*) кад се таквим називима замијени име Велика Британија.

Нема, међутим, потребе за великим словима кад су у питању слободније фигуре, као и фигуративни изрази негативног или уопште квалификативног смисла (на посебан карактер неких таквих израза може се указати употребом наводника, додацима типа *звани, такозвани и сл.*): *црно-жута монархија, британски лав, крилати лав (Млечи), горди Албион, „црвено острво“ или „црвени оток“ (Куба) и сл.*

c. Умјесто имена држава понекад се употребљава назив одређе не фазе њиховог устројства (то значи да је значење временски сужено у односу на нормална имена земаља), па се и на оваква имена може примјенити писање једним великим словом (а не свима), тим прије што се оваквим замјенама често прибјегава не из информативних (у интересу прецизности) него из стилистичких разлога: *Пета република, Друго царство, Трећи рајх*.

d. Једним великим словом логично је писати и познатије називе који указују да је неки систем власти (обично на ослобођеним територијама у устанцима и револуцијама) имао неке одлике и функције државе, иако није имао такав статус: *Крушевска република, Лабинска република, Ужичка република*; друкчије је по склопу, али се може укључити и у овај тип *Париска (Паришка) комуна*.

Напомена. Материја из ове тачке (55a—d) није нормирана у Прав 1960, али су у Правописни рјечник унесена имена као она у нашој подтачки 55a и писана као и обична имена држава (тј. свим великим словима): *Турско Царство, Византијско Царство, Источно Римско Царство*. У прируч-

нику А—С тако писање проширено је и на друге овдје обухваћене типове. То, међутим, није у складу с неофицијелношћу ових назива, који нису права имена, а често се примјењују и варирају и из стилистичких разлога. И пробне анкете дају предност писању једним великим словом.

56. Међу осталим просторним појмовима са вишечланим називима главно мјесто заузимају географске цјелине (природне и историјски настале, нпр. *Балканско полуострво* или *полуоток*, *Никшићко поље*, *Бока которска*, *Босанска крајина*) и административне јединице, тј. управна или управно-политичка подручја, иако има и дружничких регионализација и одг. назива подручја (уп. т. 53).

Као опште правило може се узети да се ови називи не пишу свим почетним великим словима, те остаје као главно питање: које ћемо сложене називе узети као властита имена, обиљежавајући то једним великим словом, а које као слободне информативне изразе, који онда не повлаче употребу великог слова (изузев у ријечим.) које су саме по себи властита имена). При разматрању назива подручја треба имати у виду и склоп назива, који може бити углавном тројак, нпр. *ВАЉЕВСКИ ОКРУГ*, *ОКРУГ ВАЉЕВСКИ* и *ОКРУГ ВАЉЕВО*; други образац можемо узети као инверзију првога, подразумевајући да је у нашем језику нормалан ред ријечи *п р и д з е м и в + и м е н и ц а*.

Напомена. Избор образаца дијелом је сугерисан самим нормирањем и праксом администрације, а дијелом спонтано створеним изражајним обичајима. Нпр. за турску управну подјелу наших крајева у нашим преводним и др. текстовима главне се јединице обично зову (идући од мањих ка већима) *нахија*, *кадилук*, *санџак* и *пашалук*; у турским текстовима именују се једнообразно, по типу општа именица + властито име, али се у нашим текстовима такав образац задржава углавном за мање јединице (нахије и донекле кадилуке, нпр. *НАХИЈА ОНОГОШТ*, *КАДИЛУК НОВИ* или *НОВСКИ КАДИЛУК*), док је за веће јединице обичнији придевско-именички образац (*БУДИМСКИ*, *БОСАНСКИ*, *БЕОГРАДСКИ ПАШАЛУК*, *СРЕМСКИ*, *ПОЖЕШКИ*, *ЗВОРНИЧКИ САНџАК*).

Прав. 1960 за адм. подручја уопште не допушта велика слова. Насупрот томе, А—С предвиђају писање свим великим словима: *Ужичка Нахија*, *Босански Пашалук*, док за геогр. подручја узимају једно велико слово: *Хрватско загорје*, *Далматинска загора*, *Босанска крајина*. Може се рећи, међутим, да би ови други називи прије изискивали и друго велико слово него први, јер су ријечи типа „нахија“, „пашалук“ изразито општег, терминског карактера, док именице *ЗАГОРА*, *ЗАГОРЈЕ*, *КРАЈИНА* много више него претходни тип добијају карактер властитих имена. И једна пробна анкета међу наставницима сх. језика показала је да образац *Босански Пашалук* практично нема присталица (већина је за тип *Босански пашалук*, мањина за *босански пашалук*). У складу с тим биће и наша разрада.

57.а. Иако у називима адм. подручја (као и у другим сложеним називима) службу назива има синтагма (веза ријечи) у цјелини, ипак се у оквиру назива разликује мање битна општа именица и знатно битнији посебни, специфични дио, захваљујући којему читав назив добија карактер посебног имена. У називима адм. подру-

чја (савремених и историјских) чији је састав општа именица + властито име може се начелно узети да општа именица више најављује и усмјерава стварно име него што представља његов почетак и интегрални дио, па је оправдано писати је малим словом, слично као што пишемо нпр. село *Дреновац*, град *Тузла* и сл. Ово се правило само по себи разумије у случајевима гдје и само властито име значи неку регију, подручје — нпр. *санџак Срем*, *нахија Посавље*, *нахија Бјелопавлићи*, а може се примијенити и на јединице назване по свом средишту, мјесту којему су подручне, нпр.: *жупанија Бач*, *дистрикт Бечеј*, *нахија Сребрница*, *санџак Зворник*, *кадилук Пријепоље*, *општина Врачар* (као подручје, а не установа, нпр. „станује у општини Врачар“) и сл.

б. Ријетки су и специфични називи у којима је и почетну општу именицу (иза које слиједи властито име) оправдано писати великим словом, као интегрални дио имена. Тако се у дословнијим преводима турских назива неких наших области срећу имена *Вилајет Вук* (Вуков вилајет, област Бранковића), *Вилајет Павли* (или *Вилајет Павловића*), *Земља Црнојевића* (Стара Црна Гора), гдје је почетно велико слово лингвистички оправдано.

58. За разлику од типа показаног под 57а, придјевско-именички називи адм. подручја изискују допуну и поправку норме Прав. 1960.

а. Изван спора је да великим почетним словом треба писати некадашње административне називе који су изгубили правну садржину, али су се одржали, претварајући се у географска имена. Таква су имена стародрноргорских нахија: *Катунска нахија*, *Љешанска нахија*, *Ријечка нахија*, *Црмничка нахија* (данас чешће просто *Црмница*, а остала три назива и даље се одржавају), а и данашњи *Санџак* понекад се назива и *Новопазарски санџак*.

Неопходно је великим словом писати и придјевско-именичка имена старих жупа, које су биле дијелом географски а дијелом административни појмови, нпр. *Затрнавска жупа*, *Брсковска жупа* (али: *жупа Брсково*).

б. Поред нормалних извођења адм. назива — према геогр. имену регије (нпр. СРЕМСКА ЖУПАНИЈА, СРЕМСКИ САНџАК) или средишту јединице (нпр. ВАЉЕВСКА НАХИЈА — постоје и такви називи у којима је информативност много условнија; а са смањењем информативности јаче долази до изражаја карактер властитих имена и потреба за писањем великог слова, јер се смањује могућност да се називи схвате као слободна ауторова описна формулација. Тако су називи *Дојезерска нахија* и *Зајезерска нахија* (преводи турских назива двију нахија крај Скадарског језера) индикативни само ако се зна не само на које се језеро мисли него и правац посматрања (слично као што је правцем посматрања условљено

и старо име *Затрнавска жупа*), па је оправдано писање великим словом. И називи предратних бановина према ријекама више су симболични него информативни. Може се рећи да се по обичајном правилу овакви условни, само дјелимично информативни називи пишу великим словом, и да је тај обичај оправдано прихватити као норму: *Дравска бановина*, *Дринска бановина* (али изузетно: *Бановина Хрватска*, јер је тај назив дијелом у систему с другима а дјелом особен, будући да се састоји од двије именице).

с. И кад не одступају по својој мотивацији од нормалног информативног идентификовања, придјевско-именички називи адм. подручја, ако су уобичајени у том облику, више се схватају као посебна имена него као слободни описни изрази, те је неопходно допустити њихово писање великим словом, што се (и мимо правописних прописа) често среће у објављеној јавној ријечи. Тако уобличени називи постоје и у нашем данашњем адм. систему (нпр. армијске области, затим у Србији региони као обједињавања општина и сл.), али су још обичнији за историјске појмове, а има их и у преводној литератури и текстовима о појединим страним земљама. Ове називе поготово је логично писати великим словом у низовима у којима је придјевско-именички облик систематски примјењен или довољно обичан, нпр.: *Јужноморавски регион*, *Нишки регион*, *Подрињско-колубарски регион*; *Скопска армијска област*, *Београдска армијска област*; *Сремска жупанија*, *Вировитичка жупанија*, *Крижевачка жупанија*; *Хрватска крајина*, *Банска крајина*, *Славонска крајина* (ист.); *Будимски пашалук*, *Босански пашалук*, *Београдски пашалук*; *Ужичка нахија*, *Рудничка нахија*, *Ваљевска нахија*; *Сремски санџак*, *Херцеговачки санџак*, *Вучитрнски санџак*; *Псковска губернија*, *Владимирска губернија*, *Орловска губернија*; *Варшавско војводство*, *Катовичко војводство*; *Лењинградска област*, *Московска област* — итд.

d. Препорука из претходне подтачке не значи да треба нормирати као обавезу писање великог слова кад год се неко подручје именује придјевско-именичким називом, него треба оставити могућност да се и тако уобличени називи схвате као слободне описне формулације и пишу малим словима. На примјер, данас је нормални образац именовања општина (као подручја) *општина Врачар*, *општина Савски венац*, *општина Стари град* итд., па ако се повремено употребе и придјевско-именички облик (нпр. „преселио се из општине Врачар у новобеоградску”), већ само то одступање од нормалног обрасца свједочи да је то слободна описна формулација, те је оправдана употреба малог слова. У некој мјери треба оставити слободан избор ауторима, кад нису у питању устаљенији системи назива.

Рекло би се да је описни карактер формулације изразитији кад се придјевско-именички тип појави у обратном реду, у ин-

верзији, као именичко-придјевски (СРЕЗ НИКШИЋКИ, ОКРУЖЈЕ БАЊАЛУЧКО и сл.), те и ту треба оставити могућност писања малим словима. Ако се пак жели примијенити велико слово, његова употреба треба да буде у складу с поступком у другим типовима сложених властитих имена кад се саставнице нађу у инверзији, о чему ће бити ријечи у т. 63.

Напомена. Називе одређеног дијела града (кад то није прикључено мјесто) треба писати једним великим словом (сагласно Прав. 1960): *Стари град, Баново брдо, Други рејон, Професорска колонија, Ново насеље* (ако је устаљено име, а у описном смислу: *ново насеље*).

Називи догађаја и збивања

59. Прав. 1960 није предвидио писање великог слова у називима догађаја и збивања, изузев у називима конгреса и конференција (а ни у приручнику А—С ово није ревидирано), из чега проистиче да се прописује писање нпр. *Кримска конференција* — али *кримски рат*; или *Балкански савез* (као организација) — али *балкански рат*. Будући да се догађаји и збивања обично именују описним, информативним формулацијама, и даље треба да буде основно правило писање њихових назива малим словима. Ипак има извјестан број догађаја и збивања чији су називи (према мјерилима у т. 51, а и уопште према томе како се у језичкој свијести идентификује појам *в л а с т и т о и м е*) у великој мјери добили карактер властитих имена, што изискује употребу великог слова.

Одредбе Прав. 1960 о овоме учинила је спорним сама пракса, иако су лекторске интервенције учиниле да су спонтане склоности само дјелимично дошле до изражаја. Наше оцјене до које мјере треба ићи у сусрет таквим тежњама намјењују се и анкетним провјерама и даљим стручним и друштвено-стручним усаглашавањима.

60. Символичне, фигуративне и сличне неправне називе, који по свом склопу не одговарају информативном именовању, оправдано је писати великим словом, без обзира на облик назива догађаја: *Невесинска пушка, Сеоба народа, Вартоломејска (Бартоломејска) ноћ, Опијумски рат, Отаџбински (Домовински) рат, Дуги марш, Октобар, Битка народа, Битка за рањенике, Рат двију (двеју) ружа, Ноћ дугих ножева.*

61. Друга устаљена посебна имена догађаја и збивања обично имају придјевско-именички облик, па се употреба великог слова може условити таквим обликом (да не би дошло до произвољности и претјеране употребе великог слова). При томе се могу издвојити ови случајеви у којима је оправдано називе догађаја и збивања писати великим словом:

a. Називи ратова према једној ратујућој страни: *Први пунски рат* (тако и *Други*, *Трећи*), *Први крсташки (крижарски) рат* (тако и *Други*, *Трећи* итд., такође са именицом војна), *Бурски рат*, у нар. говорима и *Турски рат* (1912), *Аустријски рат* (1914—18).

b. Устаљени називи ратова према трајању: *Седмогодишњи рат*, *Тридесетогодишњи рат*, *Стогодишњи рат* (али малим словима нпр. ако се који од свјетских ратова назове четворогодишњим).

c. Устаљени називи ратова према попришту, простору: *Пелопонески рат*, *Кримски рат*, *Балкански рат* (1912), *Први балкански рат* (исти), *Други балкански рат*, *Први св(ј)етски рат*, *Други св(ј)етски рат*, *Кандијски рат* (овдје је Кандија или Крит и поприште и повод рата), *Корејски рат*. Међутим, треба писати малим словима *трећи св(ј)етски рат* кад се говори о његовој могућности, јер је то хипотетички појам.

d. Устаљени посебни називи устанака и револуција: *Селјачка buna*, *Илинденски устанак*, *Први устанак*, *Први српски устанак* (тако и *Други*), *Народноослободилачка борба* (тако и *рат*), *Октобарска (социјалистичка) револуција*, *Француска револуција* (уп. т. 62d), *Париска комуна* (и кад се мисли на догађај, уп. т. 55d).

e. Устаљени називи познатих битака, ратних операција, фронтова (као ратних попришта и фаза рата): *Прва офанзива*, *Пета непријатељска офанзива* (тако и остале), *Косовски бој*, *Косовска битка*, *Маричка битка*, *Мохачка битка*, *Сигетска бритка*, *Колубарска битка*, *Мојковачка битка*, *Крбавска битка*, *Бородинска Битка*, *Курска битка*, *Сремски фронт*, *Солунски фронт*.

f. Устаљени називи одређеног мира, пакта, споразума, договора и сл. (и кад се мисли на сам догађај, чин, а не само на усвојене одлуке или документа и на створену организацију): *Тилзитски мир*, *Пожаревачки мир*, *Хрватско-угарска нагодба*, *Минхенски споразум*, *Новосадски договор*.

g. Поједини шире познати устаљени и специфични називи других историјских догађаја и збивања: *Сарајевски атентат*, *Игмански марш*, *Илирски покрет*, *Народноослободилачки покрет*, *Реформација*, *Противреформација* (*Протуреформација*).

За категорије наведене у овој тачки може се наћи још примјера у којима је оправдано писање великог слова, али то не треба ширити на називе у којима је карактер властитог имена мање изразит него у навођеним примјерима. Другим ријечима, основна тежња треба да буде: не ширити писање великим словом изван круга појмова који су добили стабилна имена, тако да упркос лаконичности и ограниченој информативности назива значење остаје јасно и сигурно.

62. Поред претходне начелне препоруке, треба и изричито истаћи нека ограничења и у неким специфичним случајевима препоручити писање малим словима. Такви су:

а. Називи из претходне тачке ако се употријебе у множини (тј. називи понављаних догађаја): *сва три пунска рата, крсташки (крижарски) ратови, оба српска устанка, об(ј)е косовске битке* (друга је Јанка Хуњадија), *оба балканска рата, доба св(ј)етских ратова, реформације* (кад се рашчлањује општи појам Реформација).

б. Називи ратова у којима се именују обе стране (јер је то нормална описна формулација): *турско-аустријски рат 1683—99, совјетско-фински рат, енглеско-бурски рат, ирачко-ирански рат* итд.

с. Називи догађаја у којима је прва ријеч општа именица (због описног карактера назива, или због тога што је именица небитни дио имена): *устанак у Херцеговини, буна против дахија (на дахије), устанак 13. јула, бој на Косову, битка на Сутјесци* и сл. (изузимају се називи из т. 60).

Напомена. Иако се неки од оваквих назива употребљавају као постојана имена, допуштање великих слова није довољно оправдано, и могло би довести до њиховог неконтролисаног ширења. Именица на почетку оваквих назива задржава у пуној мјери карактер опште ријечи, па се може јављати у множини или у јединици множинског значења (нпр. „до боја на Иванковцу и на Мишару“). У именима типа *бој на Косову, битка на Сутјесци* кључна ријеч већ је обилежена великим словом, те би његова примјена и на општу именицу значила увођење још једног великог слова, и то у небитном дијелу назива. Да је то небитни дио, свједочи и могућност његовог изостављања, нпр. „од Косова, а ни прије њега“ (Његош), „пре и после Сутјеске“, „послије Ватерлоа“ и сл.

д. Називи револуција према имену земље: *кинеска револуција, југословенска револуција, алжирска револуција* итд.

Напомена. Оправдано је изузети: *Француска револуција*, као устаљено име је д и о г догађаја, иако је у Француској и касније бивало револуционарних збивања.

Писање сложених назива кад је одредбени дио на другом мјесту

63. Већ је речено (т. 57а и 62с) да треба малим словом писати општу именицу у називима типа *санџак Срем, нахија Сребрница* и *бој на Косову, битка на Сутјесци*, а овдје ћемо указати на још неке случајеве у којима назив не почиње својим најмаркантнијим дијелом.

а. Кад се придјевско-именичка географска имена (и други називи у којима је карактер властитог имена несумњив) јаве у инверзном (обратном) именичко-придјевском облику, те почињу општом именицом, ту именицу треба писати малим словом, а одредбу великим: *из океана Атлантског у Тихи, између мора Јадранског и*

Јонског, *»мину чета низ поље Ђемовско«, »и спадоше на поље Никшићко«, »уљегоше нахији Љешанској»* (примјери из рјечника Његошева језика).

b. Ако се у таквом именичко-придјевском склопу нађу називи који се могу схватити и као посебни и као описни (какви су разматрани називи адм. јединица и ист. догађаја и збивања), могу се употребити или оба мала слова или прво мало, а друго велико, зависно од тога да ли се тако склопљени назив више осјећа као слободна описна формулација или као посебно име: *срез цетињски* (или *Цетињски*), *од битке церске до колубарске* (или *Церске*, *Колубарске*), *бановина Савска спојена је с Приморском*.

c. Кад се називи улица састоје из придјевске одредбе и ријечи *»улица«*, оправдано је писати великим словом само одредбу, а ријеч *»улица«* малим (она се често и изоставља): у *Босанској улици*, у *улици Босанској*, у (ул.) *Босанској* и *Теслиној*.

d. И у називима улица друкчијег склопа ријеч *»улица«* оправдано је писати малим словом ако је она необавезни дио имена, који се може изостављати: *без струје ће остати (улица) Интернационалних бригада и Петра Кочића; институт је у (ул.) Хасана Кикића; адреса: Београд, (ул.) Браће Барух бб*.

Међутим, у склоповима типа *Улица платана* прва ријеч је неодојиви, интегрални дио имена, те је треба писати великим словом. По истом начелу писаће се и *Трг ослобођења*, *Булевар Југословенске народне армије* и сл., јер се овдје општа именица не може изостављати.

e. У називима појмова који имају шире (информативно) и уже (симболично) име, уже име пише се обавезно великим словом, а шире зависно од тога да ли се текст схвата као навођење аутентичног имена или као слободна ауторова описна формулација: *пишите Издавачком предузећу »Народна књига«, ишао сам у (издавачко) предузеће »Народна књига«*.

*Посебни називи појмова који се остварују вишеструко
или у неодређеној количини*

64. Иако је основна служба властитих имена да означавају јединке или појединачне, уникалне предмете, постоје и такве категорије назива које се идентификују као посебна имена икако се реализују вишеструко (у примјерцима) или као материја без количинске одређености. Због ове двојне природе таквих имена јављају се и проблеми употребе великог слова, а они се не могу ријешити упрошћеном, једнообразном нормом. То је веома широка и разнородна материја па ћемо, без подробније разраде, указати само на неке

битније случајеве, оцјењујући оправданост употребе великог или малог слова, како би то могло послужити за оријентацију у подробнијој нормативној обради:

а. великим словом наслови текстуалних састава, посебни називи састава, умјетничких дјела, специфични називи типизираних ликовних остварења: *Андрићева Травничка хроника* (или »Травничка хроника«), *Библија* или *Свето писмо*, *Коран* или *Куран*, *Талмуд* (и као примјерци: *три Травничке хронике*, *два Света писма*; *Рубенсова Борба Амазонки* (или »Борба Амазонки«); иконе и фреске *Успење Богородице*, *Изгнање из раја*;

б. малим словом називи остварења и мотива схваћени као општи: *три алгебре* и *једна геометрија* (врсте књиге); *четворојеванђеље*, *псалтир*, *јеванђеље по Марку*, *Зографско јеванђеље*, *Синајски псалтир*, *Матичин апостол*, *Хвалов зборник*, *Хрвојев мисал*, *Душанов законик* (врсте састава); *два распећа* или *распела*, *каријатиде*, *три мртве природе*; изузетно и за ауторска дјела: *продају дискоболосе* као сувенире (*Миронов Дискоболос*);

с. великим словом називи одличја кад се наводе као официјелна имена: *одликован Орденом заслуга за народ I реда*;

д. малим словом називи одликовања ако се схвате као слободна ауторова формулација или као познати општи називи: *има медаљу за храброст* и *орден за рад*, *добијали су гвоздене крстове*;

е. великим словом посебно утврђена или заштићена имена разних производа привреде, индустрије, технике, примијењене науке — ако се жели навести марка, утврђено име: *детерцент »Лабуд«*, *бомбони »Слатка тајна«*, *вино »Фрушкогорски бисер«*;

ф. малим словом имена која се већ по својој намјени и уобличењу дају као називи материја, препарата и сл.: *хексорал*, *ацетисал*, *авамигран*, *химоциклар*, *стрептомицин*, *лексаурин*, *вегета*, *вегедор*; такође називи пића ако се могу схватити као општи: *фрушкогорски ризлинг*, *црногорска лозова ракија*, *живавка*, *манастирка*, *вранац* (вино названо врема врсти грожђа);

г. великим словом имена типова авиона, аутомобила и сл. кад се помињу као остварења, дјела: *Јункерс 86*, *Боинг 707*, *Тупољев* (или *Тупољев 104*), *Иљушин (14)*, *Ами 8*, *Застава 101*, *ФИАТ* или *Фијат 1100* (могућна је и употреба наводника);

ђ. малим словом кад се схватају као врсте предмета (летилица, возила): *борба спитфајера* и *јункерса*, *судар фолксвагена* и *мерцедеса*.

Нека друга питања употребе великог слова

65. У куртоазној употреби великог слова треба задржати сва ограничења која је унио Прав. 1960, а могу се и још појачати.

а. По Прав. 1960 пише се *Ви, Ваш* (у свим падежима) у обраћању једној особи, а иначе се замјенице пишу малим словом: *ви, ваш* (у правој множини), *ти, твој*. То правило треба и даље задржати као оријентационо, неутрално (у биљежењу туђег говора, осавремењивању или превођењу старих текстова, превођењу с других језика и сл.), али се могу допустити лична, ауторска одступања (*ви, ваш* за једну особу, *Ти, Твој*).

б. И титуле поглавара држава (као и остале титуле) треба писати малим словом, и кад не стоје уз лично име: *краљ, предс(ј)едник, цар*.

Напомена. Прав. 1960 је предвидио да се великим словом пишу „назив живих поглавара држава када се не спомињу њихова имена”, што А—С с правом не прихватају.

с. У складу с два претходна правила, треба писати и *Ваше величанство, Ваша висости, Ваша екселенцијо* итд. (непотребно је и другу ријеч писати великим словом, јер је и једним великим словом и самим склопом формуле довољно изражен куртоазни карактер обраћања).

66. Није предмет лингвистичког нормирања употреба великог слова у умјетничке, експресивне и пригодне сврхе, гдје то аутор примјењује ради постизања одређеног ефекта или тона, као ни у црквеним и сл. текстовима, гдје постоје посебни узуси (кад се ријеч односи на божанство или сл.).

67. По Прав. 1960 атрибут СВЕТИ пише се великим словом кад се име светитеља узима као име празника или цркве: *Свети Сава (празник), Свети Петар на Лиму* (црква), што није спорно, али малим словом кад се именује светитељ: *свети Петар, свети Сава*. Ово посљедње је спорно, јер иако атрибут СВЕТИ има сличности са почасним атрибутима (нпр. *преосвештени, велечасни*, који се пишу малим словима), правописно је битнија чињеница да је он често неопходни идентификативни дио имена. Имена типа *Никола, Сава, Петар* потпуно су неодређена кад се узму сама, а управо их атрибут СВЕТИ чини дореченима и јаснима, и он има одредбену службу сличну придјевима у именима типа *Карло Велики, Душан Силни, Сулејман Величанствени*, те је писање великим словом оправдано. Ако пак прихватимо такво писање, оно ће се ради системске досљедности протегнути и на неке обрте у којима СВЕТИ није тако неопходно за идентификацију, као и на неке друге аналогне атрибуте:

а. Великим словом треба писати атрибут СВЕТИ (и његов муслимански еквивалент ХАЗРЕТИ) кад стоји уз лично име, само или с додатим придјевком: *Свети Петар, Свети Сава, Хазрети Алија, Хазрети Фатима, црква Светог Петра; Свети Фрањо Асишки, Свети Василије Острошки.*

б. Кад умјесто имена стоје опште именице, њих треба писати малим, а атрибут великим словом: *Свети апостоли, Свети арханђели, Свети бесребрници, Свети врачевци, Хазрети пејгамбер, црква Светих апостола, црква Светих арханђела (или Свети арханђели нпр. призренски и сл.), Светих четрдесет мученика, Света три краља, Света три јерарха.*

с. Такво писање остаје и кад се оваквој формулацији дода властито име: *Свети апостол Павле, Свети арханђеоло Михаило, Свети великомученик Димитрије* итд.

д. Аналогно томе, треба писати и: *Света богородица, Света госпа, Света госпођа, Пресвета пречиста, Света дјевица; Света дјева Марија, Света богмати Марија* итд. (али кад је без атрибута: *Богородица, Дјевица Марија, Дјева Марија, Госпа, Пречиста* и сл.). Такође и: *Света тројица, Свето тројство, Пресвето тројство* (али у елипси: *Тројица, Тројство*).

е. Аналогно са Свети, треба писати и атрибуте *Блажени, Преподобни.*

ф. Сагласно са препорукама под б и д писало би се *Свети дух, Дух свети*, ако се схвата као својство, манифестација, вид божанске силе и сл., нпр. *»и рече им: примите Дух свети«, »и напунише се сви Духа светог«* (из Вукова превода Н. завјета). Међутим, ако се схвата индивидуализовано, као посебно божанско биће, постају оправдана оба велика слова.

Напомена. Поред поменутог СВЕТИ, Прав. 1960 даје (у Прав. р.) и *Света тројица, Свето тројство*, а знатан дио ове материје оставља ненормираним. Код А—С је образац *Свети Иван Крститељ, Пресвето Тројство, Блажена Дјевица Марија* (без подробније разраде). У два последња примјера, међутим, нема праве функционалне потребе за другим великим словом, па његова употреба оставља утисак више формалног и пригодног поступка, за који смо у почетку (т. 48) рекли да му не треба давати мјеста у правилима.

68. а. Општу именицу у другом дијелу имена небеских тијела треба писати малим словом, а одредбени дио имена великим: *Халејева комета, Вечерња зв(иј)езда* (нар. назив за Венеру).

б. Имена сазвјезђа најчешће су настала фигуративном примјеном општих ријечи и израза, те су по томе слична фигуративним геогр. именима која се (по Прав. 1960) пишу једним великим словом: *Бесна кобила* (планина), *Бабин зуб* (врх), *Ђавољи град* (камењар), *Зеленине очи* (два језерца), *Зеленини сватови* (борје). Ло-

гично је онда тако писати и сложена фигуративна имена сазвјежђа: *Велики медв(ј)ед, Мали лав, Береникина коса, Ловачки пси* и сл. Тако и *Мл(и)јечни пут, Кумов(ск)а слама*, али: алфа *Великог пса* (име те звијезде је *Сиријус*), *делта Лабуда* итд.

Напомена. Тако се одређују и А--С, док је у Прав. 1960 *Велики Медвјед, Кумовска Слама*.

69. ЗЕМЉА, СУНЦЕ и М(Ј)ЕСЕЦ традиционално су схватани као називи појмова јединих у својој врсти. Ријечи таквог значења не идентификују се у језичкој свијести као властита имена него као опште именице, нпр. *св(и)јет, небо, васиона, свемир*. Са ширењем образовања мијењала се и представа о овим тијелима и идентификација њихових назива у језичкој свијести. Тако је за именицу М(Ј)ЕСЕЦ постала нормална и множина: *Марсови и Јупитерови м(ј)есеци*, а понекад (углавном фигуративно) тако се употребљава и ријеч СУНЦЕ: *»миријаде сјајнијех сунацах«* (Његош). Обје именице су, међутим, задржале и службу јединог имена одговарајућих тијела, улазећи у одговарајуће системе имена, као што је и ријеч ЗЕМЉА (задржавајући и стара општа значења) ушла у систем именовања планета. Отуда се и само по себи намеће писање великим словом у обртима као *»Сиријус, Вега и Сунце су звијезде патуљци«,* или *»утицај Венере, Месеца и Марса на Земљину путању«*. Придјеви ЗЕМЉИН, М(Ј)ЕСЕЧЕВ и СУНЧЕВ вежу се управо за значења свемирских тијела (а не за друга значења ових именица).

Ипак, чак ни у астр. контексту, ове именице не губе потпуно свој општи карактер; нпр. искази ОД СУНЦА ДО МЕРКУРА или ЗЕМЉА И МАРС могу се по карактеру именица схватити као *»од града до Требевића«* или *»мама и Петровићка«*. За СУНЦЕ и М(Ј)ЕСЕЦ долази и до сложеног укрштања значења тијела (одн. свјетила) и свјетлости (дневне, одн. мјесечине); за ЗЕМЉУ, опет, сусрећу се значење планете и значење *»свијет, човјеково боравиште«,* па и религијско и фигуративно *»овај свијет«*. Због свега тога је одређење нормирање писања великог слова овдје врло сложено. Само је наоко једноставна одредба Прав. 1960: *»Великим се почетним словом пишу називи небеских тела . . . Земља, Сунце, Месец и др. Али ако се именице земља, сунце и месец употребљавају као заједничке именице, пишу се, дакако, малим словом«*. Раније норме биле су још недореченије; Белић 1950 у правилима нема одредбе, а у рјечнику је само: *»Земља (име васионском телу)«* и недиференцирано: *м(ј)есец, м(ј)есечев, сунчев*; Боранић 1951. има одредбу о великом слову у овим ријечима *»кад се о њима говори као о небеским тијелима«,* али у рјечнику само недиференцирано: *мјесец, мјесечев, сунчев од сунце*.

Напомена. За илустрацију овог проблема навешћемо већи број примјера из рјечника Његошева језика (ур. М. Стевановић, у изради учествовали и М. Вујанић, М. Одавић, М. Тешин), гдје је начин писања преузимао из „Просве-

тина" издања Његошевих дјела. — ЗЕМЉА: Наша је Земља од Сунца мало даље но...; Мир ћу овај груби Земља назват; Ја сам највиши грешник на Земљи када што противу ње помислим; Слабостма смо земљи привезани; Лети ферман земљом и свијетом; ... с лица земље истребљују; Са плачем ће на земљу падати, са плачем ће на земљи живити; У њ се осам близанацах ... на земљи показаше. — МЈЕСЕЦ: Ноћас у сну пођем у Мјесец и почнем по њему ходати; А и мјесец рђав свједок није, иако се с плачем прошетује; Кад стубове у висину попну колико је с земље до Мјесеца; Она је Мјесец, а Озирис Сунце. Она је Сунце, Мјесец, дванаест знаковах зодијака; ... нек се стиди сунца и мјесеца; ... Мјесец ми је Сунце заступио; Ода Сунцу, спјевата ноћу без мјесеца. — СУНЦЕ: А приђе ће Сунце помрчати но се ова вјера окаљати; Свјетловласно Сунце од мене се сакри; ... како зраку Сунца огњенога; Св'јетло Сунце, ти заклони лице; ... пред заходом Сунца ...; ... жељкује те ка озеба сунце; Но кад мркну и премину сунце; ... на уранак сунца ...; ... јербо је сунце спржило све; ... и грија се мирно спрема сунца; ... који живе доклен сунца грије; ту их љетње горијаше сунце; У то свану и сунце ограну; ... ће се сунце христјанству родило; ... слуга брата сунца свијетскога; ... наш честити царе, наше сунце никад заходше; Мој свијете изгубљени, сунце брате; Сунце правде и земљу огрија; На истино просвјештено друштво само зраке правог сунца сјају.

Задржали смо се на овоме шире да што јасније формулишемо проблем пред којим се налази наше нормирање: или остати при норми Прав. 1960 (која води практично редовном писању великим словом придјева *Мјесечев*, *Сунчев*, *Земљин*, затим примјера типа *изашао је Мјесец*, *зашло је Сунце* и сл.), или пак допустити да се СУНЦЕ и М(Ј)ЕСЕЦ могу писати малим словом и кад се мисли на небеска тијела одн. свјетила. У овом другом случају то би практично значило ово:

а. И даље писати малим словом именице СУНЦЕ, М(Ј)ЕСЕЦ кад значе врсту небеских тијела (*наш мјесец*, *Марсови мјесеци*, *планетарни систем са два сунца*), као и у свим случајевима кад не значе небеска тијела. Може се препоручити мало слово и за називе облика и фаза мјесеца: *млад м(ј)есец* (или *млађак*), *пун мјесец* (*уштап*); тако и *полум(ј)есец*.

б. Допустити двојачко писање СУНЦЕ и М(Ј)ЕСЕЦ у значењу назива одређених небеских тијела, уз начелну препоруку да се пишу малим словом кад се употребљавају у вези са свјетлосним и топлотним приликама и са изгледом или видљивошћу тих тијела: *излазак и залазак сунца* и *м(ј)есеца*; *сунчев одсјај*, *зрак*, *ход*, *м(ј)есечев сјај*, *срп*, *лик*; *м(ј)есечеве м(и)јене*, *помрачења сунца* и *м(ј)есеца* и сл.

с. Израженија је потреба за писање великим словом ријечи ЗЕМЉА у значењу планете, јер се тиме диференцира од значења »површина планете« (авион се дигао са земље, посматрања са земље, и из ваздуха), као и од значења »свијет«, »човјеково боравиште«, »овај свијет« и сл., те се одређеније може препоручити писање типа *Земљина кугла*, *Земљин екватор*, *Земљина кора*, *Земљин м(ј)есец*, *кружење космичког брода око Земље* итд. (практично то значи писање великог слова кад се ријеч ЗЕМЉА може допунити термином »планета« или замијенити изразом »наша планета«).

Обједињено посматране препоруке под **b** и **c** значиле би да за ЗЕМЉУ практично треба задржати норму Прав. 1960, а за друге двије именице да не треба ограничавати и спречавати употребу малог слова ни кад значе небеска (свемирска) тијела.

Напомена. Формулација А—С може се схватити као шире допуштање малог слова него у Прав. 1960, иако је врло неодређена: „Кад сунце, земља, мјесец означавају предмете и појаве непосредног доживљавања, пишу се малим почетним словом.“

70.a. Поред официјелних имена установа, у појединим случајевима схватају се као имена и типизирани (обично двочлани) називи, направљени по обрасцу: придјев од имена мјеста + општи назив врсте установе (то бива кад је установа у датом мјесту унікална, једина те врсте). Придјев се у таквим случајевима може сматрати почетком назива, па га је оправдано писати великим словом: *Загребачко свеучилиште, Сарајевски универзитет, Добојска гимназија, Београдска опера* (али: *сарајевско Народно позориште*, јер овдје у другом дијелу није општи термин него име установе).

b. Скраћено исказани посебни називи обично се јављају при поновном помињању појма који је већ поменут пуним именом или који је врло познат, те се и у скраћеном облику назив поуздано идентификује. Треба их редовно писати великим словом ако се и у таквом скраћеном облику схватају као имена, а не као описне, информативне формулације: *овогодишње Позорје* (умј. *Стеријино позорје*), у *Његошевом Вијенцу* (*Горском вијенцу*), *чланови Савеза (СКЈ), закључак В(и)ећа, Академијина издања* итд.

c. Ако се тако скраћено име подудара са општим термином, те се може схватити и као слободна информативна формулација писца текста, престаје обавеза писања великим словом, а често и потреба за тим. Нормално је нпр.: *занимљив је садржај часописа* и кад је ријеч »часопис«¹ дио имена (нпр. »Југословенски историјски часопис«²) и кад није. Слично томе, оправдано је писати малим словом и друге именице кад се схвате у општем смислу (макар се и односиле на одређени појам који у свом називу има такву именицу), нпр.: *проводи поподне на факултету*, *цитирао је одредбу закона, чланови партије и ванпартијци, играју се у дворцима школе* итд. Ако се пак именица схвата као скраћено име, онда је треба писати великим словом: *обраћам се Факултету* (раније поменутом пуним именом).

d. Кад се уз таква скраћена имена нађу ријечи које их поближе одређују, онда она губе својства властитих имена, те их је оправдано писати малим почетним словом (нпр. *наш институт, овај факултет, ваша академија*).

Напомена. У овој тачки послужили смо се и неким формулацијама из приручника С. Марковића, М. Ајановића и З. Диклића (Сарајево 1975), као и из једног рада Б. Финке (Радови 1976, 127—137). — Иначе, треба имати у виду да ближе замјеничке одредбе о б и ч и о одузимају називу карактер властитог имена, али не и обавезно, јер се може рећи нпр. „тај комад сам гледао и у нашем Југословенском драмском позоришту”, гдје замјеница „наш” нимало не редукује карактер назива као посебног имена (тако се зове једно од београдских позоришта).

71. Предлог, одређени члан и друге помоћне ријечи унутар страних имена пишу се малим словом: *Леонардо да Винчи, Шарл де Гол, Хафиз ел Асад* итд. Међутим, кад је помоћна ријеч на почетку имена, оправдано је писати великим словом: *Да Винчи, Де Гол, Ел Греко, Ел Асад, Ван Гог*.

Напомена. И А—С се изјашњавају за овакво писање. Мало слово је посебно непогодно на почетку имена кад се увршћује у азбучни ред.

72. У прилагођеном писању страних имена изворни правопис не треба да буде мјерило употребе великог слова у нашем тексту. Међутим, и при примјени наших правописних начела остаје спорно да ли непреведену општу ријеч унутар назива схватити као општу и писати је (у одговарајућим случајевима) малим словом или она за нас има карактер властитог имена самог по себи, што повлачи писање великим словом. Идући донекле за створеним обичајем, могли бисмо тежити оваквим правилима:

а. Ако је име преведено (одн. за имена из словенских језика — ако је аналогно нашем), треба га писати досљедно по нашим правописним правилима: *Огњена земља, Жута р(и)јека, Логарска долина, Јасна пољана*. (И у Прав. р. је *Огњена земља*.)

б. Ако је име географско и није преведено (него само транскрибовано), обичније је писање великим словима, па се може то узети и као правило: *Рио Гранде* («Велика ријека»), *Сијера Невада* (ако није уобичајено спојено писање: *Монблан, Тјеншан*).

с. У транскрибованим називима листова, установа, организација и сл. треба тежити примјени правописног правила за домаће ријечи, тј. писању опште ријечи унутар назива малим словом: *Форин офис, Јунајтед прес, Клајне цајтунг, Женмин жибао, Стејт департмент, Комеди франсез*. Али не треба сматрати грешком ако се у нејасним или неидентификованим случајевима употреби велико слово.

73. Неки називи домаћих животиња (по боји, изгледу и др.) у традиционалном сеоском домаћинству употребљавали су се и описно и као имена одређених животиња (ради разликовања, навикавања на вабљење и сл.). У лексикографским и другим стручним обрадама и разним набрајањима грађе уобичајено је да се обједињено пишу малим словом, па и у оним случајевима гдје се не могу схва-

тити описно. Тај узус може се задржати, али кад се у тексту такав назив употреби као име одређене животиње (што је нарочито често у дјечјој књижевности), треба га писати великим словом: *напоји је Вранца, чумо како залаја Гаров.*

**Сажетак предложених правила и њихов однос
према норми Прав. 1960**

Овдје се, ради прегледности, а и да би текст могао служити као анкетни упитник, сажето набрајају изложени предлози и предочене могућности правописних правила и прецизира се (у угластој загради) њихов однос према норми Прав. 1960 (одн. Прав. рјечника):

53. начелно двојака могућност писања сложених властитих имена (свим поч. великим словима или једним великим словом) [неспорна основа наше нормe];
- 54.а. државе и федер. јединице: *Сједињене Америчке Државе, Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово* [сагласно норми];
- б. скраћена имена: *Сједињене Државе, Совјетски Савез* [сагласно норми Прав. р.]
- с. РЕПУБЛИКА: *Дан републике, Трг републике* [могућна поправка нормe];
- д. РЕПУБЛИКА, ПОКРАЈИНА, ФЕДЕРАЦИЈА: *однос покрајине, републике и федерације и др.* [могућна дорада нормe];
55. неправa имена држава:
- а. *Источно римско царство, Турска царевина* [поправка нормe Прав. р.];
- б. *Земља излазећег сунца (устаљене фигуре), британски лав (слободније фигуре)* [допуна нормe];
- с. *Пета република, Трећи рајх* [допуна нормe];
- д. *Крушевска република, Ужичка република* [допуна нормe];
56. геогр. подручја: *Балканско полуострво, Босанска крајина* [сагласно норми];
- 57.а. адм. подручја са почетном општом именицом: *нахија Посавље, жупанија Крижевци* [сагласно норми];
- б. специфични изузеци од тога: *Вилајет Вук (област Вука Бранковића)* [допуна или поправка нормe];
58. придјевско-именички називи адм. подручја:
- а. топонимизирани: *Катунска нахија, хибридни геогр.-адм.: Брсковска жупа* [допуна или поправка нормe];
- б. условно информативни: *Зајезерска нахија, Дравска бановина* [поправка нормe];

- c. обични придјевско-именички: *Јужноморавски регион, Сремска жупанија, Београдски пашалук, Орловска губернија* [поправка норме];
- d. могућност да се неустаљенији такви називи схвате описно, нарочито кад су у инверзији: *пресслио се у новобеоградску општину, из некадашњег среза никшићког* [сагласно норми];
59. начелно правило да се називи догађаја и збивања пишу малим словом [сагласно норми], али и потреба да се изузму из тога поједини случајеве [тј. потреба поправки норме];
60. неправи називи догађаја и збивања: *Невесињска пушка, Рат двију ружа, Битка народа, Октобар* [поправка норме];
61. придјевско-именички називи догађаја и збивања (устаљени):
- ратови названи по једној страни: *Први пунски рат, Бурски рат, Други крсташки (крижарски) рат* [поправка норме];
 - ратови названи по трајању: *Стогодишњи рат, Тридесетогодишњи рат, Седмогодишњи рат* [поправка норме];
 - ратови названи по пришту: *Кримски рат, Балкански рат, Први св(ј)етски рат, Корејски рат* [поправка норме];
 - посебни називи устанака и револуција: *Сељачка буна, Илинденски устанак, Први (српски) устанак, Октобарска револуција, Народноослободилачка борба* [поправка норме];
 - битке, операције, фронтови: *Прва офанзива, Косовски бој, Сигетска битка, Курска битка, Сремски фронт, Солунски фронт* [поправка норме];
 - називи мира, споразума и сл.: *Тилзитски мир, Хрватско-угарска нагодба, Минхенски споразум* [поправка или допуна норме];
 - други догађаји и збивања устаљеног и специфичног назива: *Сарајевски атентат, Игмански марш, Илирски покрет, Реформација* [поправка норме];
62. ограничења, кад назив нема карактер имена, а посебно:
- називи из т. 61 кад су у множини: *сва три пунска рата, оба српска устанка, крсташки ратови*;
 - ратови названи по објема странама: *руско-јапански рат, совјетско-фински рат*;
 - називи који почињу општом именицом (изузев оних из т. 60): *буна против дахија, бој на Косову, битка на Сутјесци*;
 - револуције назване по имену земље: *кинеска револуција, југословенска револуција* (изузетак: *Француска револуција*);
63. називи са одредбом на другом мјесту:
- географска имена у инверзији: *из океана Атлантског у Тихи, низ поље Ђемовско* [допуна норме];

- b. инверзни називи који се могу схватити и као описни: *срез цетињски* или *срез Цетињски* [допуна и поправка нормe];
- c. имена улица састављена од придјева и (необавезне) ријечи »улица«: у *Босанској*, у *улици Босанској*, у *ул. Босанској* и *Теслиној* [поправка нормe];
- d. имена улица друкчијег склопа: *улица Хасана Кикића*, *ул. Петра Кочића* и *Интернационалних бригада* (ако се ријеч »улица« може изостављати) [поправка нормe]; *Улица платана* (кад се ријеч »улица« не може изостављати) тако и *Булевар Југословенске народне армије*, *Трг ослобођења* [сагласно с нормом];
- e. појмови који имају шире и уже име: *Издавачко предузеће »Народна књига«* (кад се наглашава да се тако зове пуним именом) или: *издавачко предузеће »Народна књига«* (кад се први дио схвата описно) [допуна нормe];
64. посебни називи појмова који се остварују вишеструко или у неодређеној количини:
- a. састави, остварења: *Травничка хроника*, *три Травничке хронике*, *икона* или *фреска Изгнање из раја* [допуна нормe];
- b. називи остварења и мотива схваћени као општи: *три алгебре* и *једна геометрија*, *псалтир*, *Синајски псалтир*, *три мртве природе* [допуна нормe];
- c. називи одликовања: *Орден заслуга за народ I реда* (као официјелно име) [допуна нормe];
- d. схваћени као слободни или познати општи називи: *има медаљу за храброст*, *добијали су гвоздене крстове* [допуна нормe];
- e. разни производи: *бомбоне »Слатка тајна«*, *вино »Фрушкогорски бисер«* (као марке, утврђена или заштићена имена) [допуна и поправка нормe];
- f. ако се схватају као општи или ако су уобличени као називи материја: *фрушкогорски ризлинг*, *жилавка*, *вранац*; *хексорал*, *химоциклар*, *стрептомицин*, *вегета* [допуна нормe];
- g. типови авиона, аутомобила и сл. схваћени као остварења, дјела: *Јункерс 86*, *Тупољев (104)*, *Застава 101* [допуна и поправка нормe];
- h. схваћени као врсте предмета: *борба спитфајера* и *јункерса*, *судар фолксвагена* и *мерцедеса* [допуна нормe];
65. куртоазна употреба великог слова:
- a. замјенице: *Ви*, *Ваш* за једну особу, а *ви*, *ваш* у множини, *ти*, *твој* — као основно правило [сагласно норми]; али са допуштењем личних, ауторских одступања [поправка нормe];
- b. поглавари држава (као и остале титуле): *краљ*, *предс(ј)едник*, *цар* [поправка нормe];

- с. у обраћању: *Ваше величанство, Ваша висости, Ваша екселенцијо* [поправка норме Прав. р.];
66. није предмет лингв. нормирања употреба вел. слова у умјетничке, експресивне и религиозно-експресивне сврхе;
67. атрибут СВЕТИ и сл. за личности и бића (неспорни су типови: *Свети Сава — празник, Свети Петар на Лиму — црква*):
- уз имена: *Свети Петар, црква Светог Петра, Хазрети Алија; Свети Фрањо Асишки, Свети Василије Острошки* [поправка норме];
 - уз опште именице: *Свети врачевци, црква Светих апостола, Хазрети пејгамбер, Света три краља* [допуна и поправка норме];
 - комбиновано обоје претходно: *Свети апостол Павле, црква Светог арханђела Михаила* [допуна и поправка норме];
 - аналогни случајеви: *Света богородица, црква Свете дјевице, Света дјева Марија* (али без атрибута: *Богородица, Дјевица Марија*) [допуна и поправка норме]; *Света тројица, Пресвето тројство* [сагласно норми Прав. р.];
 - БЛАЖЕНИ и ПРЕПОДОБНИ као СВЕТИ;
 - аналогно са b и d: *Свети дух, Дух свети* (или оба велика слова ако се схвата као биће) [допуна норме];
68. небеска тијела и сазвјежђа:
- Халејева комета, Вечерња зв(иј)езда* (али *делта Лабуда*) [допуна норме];
 - Мали лав, Кумовска слама* [поправка норме];
69. СУНЦЕ, М(Ј)ЕСЕЦ, ЗЕМЉА:
- сунце, м(ј)есец* као врста тијела: *наш мјесец, Марсови мјесеци, систем са два сунца*; за мјесечеве фазе: *млад мјесец, пун мјесец*; тако и: *полумјесец* [сагласно норми];
 - двојако писање СУНЦЕ, М(Ј)ЕСЕЦ кад значе одређено тијело, уз препоруку малог слова кад је ријеч о топлотним и свјетлосним приликама и видљивости тих тијела: *излазак и залазак сунца и мјесеца, сунчев зрак, мјесечев сјај, мјесечеве мијене, помрачење сунца и мјесеца* (вел. слово оправданије је у вези са другим именима, нпр. *Сунце, Сиријус и Вега*) [поправка норме];
 - авион се дигао са земље, »слабостима смо земљи привезани«, али Земљина кугла, Земљина кора, од Земље до Марса* [сагласно норми];
70. неправи и скраћени називи:
- типизирани неправи називи: *Загребачко свеучилиште, Сарајевски универзитет, Београдска опера* [поправка норме];

- b. скраћени називи који задржавају карактер имена: *овогодишње Позорје* (Стеријино позорје), *Академијина издања* [сагласно норми];
 - c. кад се могу и описно схватити: *обраћам се Факултету* — *проводи поподне на факултету* [допуна нормe];
 - d. кад су поближе одређени: *наш институт, овај факултет, ваша академија* [допуна нормe];
71. ријечце у страним именима: *Да Винчи* (на почетку имена), *Леонардо да Винчи* (унутар имена) [поправка нормe];
72. опште ријечи унутар страних имена:
- a. у преведеним и сродним словенским именима: *Огњена земља, Јасна пољана* [допуна нормe];
 - b. у транскрибованим географским именима: *Рио Гранде, Сијера Невада* (а не »гранде«, »невада«) [допуна нормe];
 - c. у другим транскрибованим називима: *Форињ офис, Клајне цајтунг, Женмин жибао* [допуна нормe];
73. имена одређених животиња: *напојио је Вранца, чусмо како залаја Гаров* (али малим словом кад се узима описно или апстрактно) [допуна или поправка нормe].

*
* *
*

Има, свакако, још низ појединости у којима би било пожељно допунити норму великог слова, али потпуна обрада те проблематике није ни била циљ овога прилога. Намјена је ове прелиминарне обраде да укаже у којим питањима нема потребе за мијењањем нормe Прав. 1960, а у којим је треба поправити да би боље и складније функционисала — не по пукој дисциплини или силом лекторске интервенције, него у складу са спонтаним склоностима људи који добро владају језиком и правописом. Подразумијева се да из те нормe треба задржати и оне одредбе које се нису идентификовале као спорне, те о њима у нашем прилогу није ни било ријечи.

Како је већ опоменуто, неке одредбе Прав. 1960 учинила је спорним сама пракса, стварајући својеврсну обичајну норму, наравно недоследну. За доказ можемо узети нпр. шестотомну Енциклопедију Лексикографског завода (општу, Загреб 1966—69) гдје налазимо велики број примјера употребе великог слова мимо формалне нормe. Као илустрација ево неколико примјера из прве књиге: *Атенско војводство* (стр. 214), *Батавска република* (325), *Бизантски империј* (214), *Бизантско царство* (405), *Дубровачка република* (195), *Епирски деспотат* (60), *Источноримско царство* (60, 188), *Латинско царство* (200, 405), *Никејско царство* (200), *Османлијско царство* (165, 292, 406), *Партска држава* (194), *Римски империј* (60),

Римско царство (188), Турска царевина (60), Турски империј (162), Турско царство (292), Хабсбуршка монархија (195); Прво бугарско царство (60), Друго бугарско царство (200); Барањска српско-мађарска република (307), Београдски пашалук (362), Дравска бановина (303), Мачванска бановина (192), Савска бановина (303), Смедеревски санџак (363); Битка народа (403), Сеоба народа (361); Други пунски рат (178); Тридесетогодишњи рат (224); Други свјетски рат (164, 175, 225, 230, 293), Ливонски рат (224), Морејски рат (214), Нордијски рат (224), Пољски наслједни рат (224), Први балкански рат (61, 292), Први свјетски рат (126, 162, 163, 174, 213, 233, 237), Сјеверни рат (224); Младотурска револуција (61, 188), Наоднослободилачка борба (180, Н. рат 140, 190, 304), Октобарска револуција (92, Окт. социјалистичка револуција 188), Први устанак (195, 361, Први српски устанак 195), Фебруарска револуција (188), Француска револуција (233); Колубарска битка (362), Солунски фронт (362); Аустро-угарска нагодба (233), Карловачки мир (195, 233, 361), Пожаревачки мир (233) — итд.

Настојали смо да оцијенимо колико су лингвистички основане такве појаве из праксе и да им изађемо у сусрет гдје су оправдане, али уз тежњу да поправке норме остану умјерене. Ова умјереност је потребна не само ради културног континуитета, него и ради нужне цјеловитости правописног система у наредном периоду. Наиме, ма како се верификовале поправке норме, неизбјежно ће многи људи задржати створене правописне навике, па ако би се поправљена норма битно разликовала од досадашње, дошло би до непожељног њиховог супротстављања, умјесто до нормалног сређивања и стабилизације.

Вјерујемо да би било врло корисно да се што већи број како језикословних радника (укључујући лекторе и наставнике језика) тако и других људи који желе да допринесу рјешавању ових питања изјасни сматра ли оправданим сугериране новине. Одзиви се могу слати Институту за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.